Велічны Вавель, брукаваныя вулачкі Любліна і Кракава — гэта яшчэ што! Поле, зімовае польскае поле... Задуменнае, з бясконцымі ўзгоркамі, незвычайнымі геаметрычнымі ўзорамі і незлічонымі статкамі казуль. Польскім полем хочацца любавацца, яго хочацца фатаграфаваць, хочацца, каб аўтобус бясконца вёз цябе сярод маляўнічых далягладаў. Поле, зімовае беларускае поле... Хіба ты менш маляўнічае? Хіба твая прыгажосць і дагледжанасць не варты самых узвышаных слоў? Чаму ж колькасць замежных турыстаў, якія кожны дзень любуюцца табой з акна экскурсійнага аўтобуса, меншая, чым колькасць тых, хто любуецца польскімі далягладамі? Ды і не толькі ў далягладах справа. Хіба Мірскі замак або Нясвіжскі палац не могуць прымаць такую ж колькасць турыстаў, як знакаміты кракаўскі Вавель?

Якаснае падарожжа

Гэта, як кажуць, думкі ў дарозе. А дарога, у якую адправіліся 1 снежня ўдзельнікі праграмы прафесійнай мабільнасці "Выкарыстанне рэсурсаў экскурсійнай і краязнаўчай дзейнасці ў сучасным адукацыйным працэсе ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі і дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі Рэспублікі Польшча", заняла чатыры дні і мела працягласць амаль 1700 км. Ад Мінска да Любліна каля 520 км, ад Любліна да Кракава — 320. Сюды трэба яшчэ дадаць адлегласць, якую наш аўтобус пераадольваў па гарадскіх вуліцах, і адлегласць, якую мы прайшлі пехатой па гасціннай польскай зямлі. Вось і атрымліваецца, што падарожжа Мінск — Люблін — Кракаў — Мінск склала прыкладна 1700 км.

Якасць падарожжа ацэньваецца не толькі яго працягласцю, але і колькасцю новых уражанняў, знаёмстваў. З гэтым таксама ўсё было ў парадку. І колькасць уражанняў, і колькасць знаёмстваў была не меншая, чым колькасць наведаных помнікаў. Толькі падчас экскурсіі па кракаўскім Вавелі і прагулкі ад замка да Рынкавай плошчы мы сустрэлі як мінімум 10 тысяч турыстаў. Бачылі, як яны захоплена разглядвалі помнікі архітэктуры, з цікаўным поглядам фатаграфавалі касцёлы, дамы, чулі іх чэшскую, італьянскую, англійскую гаворку. Вось такім было наша няхай і завочна-візуальнае, але ўсё ж знаёмства. Мы таксама захоплена разглядвалі помнікі архітэктуры і ў патаемных куточках душы марылі пра тое, што вуліцы і нашых гарадоў запоўняць натоўпы замежных турыстаў. На жаль, пакуль што толькі марым. Калі ж, нарэшце, мары здзейсняцца? Што для гэтага трэба?

— Знаёмства з мінулым Любліна і Кракава праходзіла ў адметнай атмасферы. Асабліва запомнілася прагулка па Любліне пад снегам і вячэрнім святлом ліхтароў. Запомніўся і высокі ўзровень падрыхтоўкі польскіх экскурсаводаў, у тым ліку методыка, якую яны выкарыстоўвалі пры правядзенні экскурсій. Гэта і візуальная рэканструкцыя падзей, і лагічныя пераходы ў аповедзе, калі адна частка аповеду працягвала або дапаўняла іншую. Экскурсаводы былі зацікаўлены ў тым, каб паказаць наша агульнае беларуска-польскае мінулае. Прычым аповед вёўся дастаткова тактоўна, прыгожа, прафесійна. Экскурсаводы не супрацьпастаўлялі польскую гісторыю беларускай, а расказвалі пра нашы агульныя моманты, — гаворыць экскурсавод Таццяна Віктараўна Бойка.

На вуліцах вячэрняга Любліна.

Адзіныя падыходы

Кожны ўдзельнік праграмы прафесійнай мабільнасці адзначаў высокі ўзровень падрыхтаванасці польскіх экскурсаводаў, а таксама высокі ўзровень захаванасці помнікаў гарадской архітэктуры. І неяк самі па сабе ўзнікалі пытанні: хіба нашы экскурсаводы горшыя, хіба нашы гарады такія ўжо бедныя на архітэктурную спадчыну? Чаму ж тады колькасць замежных турыстаў, якія штодзень наведваюць польскія і беларускія гарады, на розным узроўні?

— Канечне, падпісаны кіраўніком дзяржавы загад № 318, які прадугледжвае магчымасць наведвання замежнымі турыстамі ў бязвізавым рэжыме некаторых мясцін нашай краіны, будзе садзейнічаць папулярызацыі турыстычнага патэнцыялу Беларусі. І ўсё ж у нас да гэтага часу няма адзінага падыходу ў прыцягненні турыстаў з іншых краін. Супрацоўнікі турфірм, прадстаўнікі міністэрстваў і ведамстваў, удзельнікі школьных краязнаўчых гурткоў — усе варацца ў сваім саку. Таму і вынік справы нярэдка атрымліваецца местачковым. Калі ў плане папулярызацыі турыстычнага патэнцыялу Мінск яшчэ неяк вылучаецца (тут і кадры сканцэнтраваны, тут і народу турыстычнага паболей бывае), то на рэгіянальным узроўні турыстычная справа развіваецца не так актыўна, як нам хочацца. Хаця і пра Мінск трэба гаварыць шчыра: да сённяшняга часу на плошчы Свабоды няма стаянкі для экскурсійных аўтобусаў. У Кракаве ёсць, а ў нас няма. І мы, экскурсаводы, выкручваемся, як толькі можам. То просім вадзіцеляў высадзіць турыстаў на аўтобусным прыпынку, нехта становіцца пад забаронным знакам і рызыкуе атрымаць штраф. Вось такая, здаецца, драбніца можа пакінуць не самыя прыемныя ўражанні пра наш прыгожы Мінск, — дзеліцца Таццяна Віктараўна.

Што тычыцца адзіных падыходаў, згуртаваных дзеянняў усімі зацікаўленымі асобамі і арганізацыямі на карысць папулярызацыі турыстычнага патэнцыялу краіны, то тут можна прывесці прыклад Польскага турыстычна-краязнаўчага таварыства, якое выступіла адным з арганізатараў праграмы прафесійнай мабільнасці. Сёння гэтае таварыства налічвае больш за 60 тысяч сяброў — людзей розных прафесій, сацыяльнага статусу, аб'яднаных адной мэтай: пазнаваць і папулярызаваць адметнасці роднай зямлі. 302 філіялы таварыства дзейнічаюць у школах, універсітэтах, нават у арміі, у тым асяроддзі, дзе людзі цікавяцца турызмам, прыродай, гісторыяй краіны. Членамі аб'яднання распрацавана каля 76 тысяч кіламетраў маршрутаў па розных ландшафтах. У таварыства не толькі багатыя традыцыі папулярызацыі турыстычнага патэнцыялу Польшчы, але і багатыя традыцыі выпрацоўкі адзінага падыходу ў гэтай важнай справе.

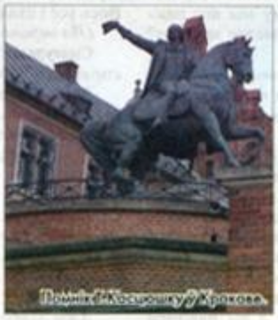
Помнік Т. Касцюшку ў Кракаве.

— Рэспубліканскі цэнтр экалогіі і краязнаўства ўжо не адзін год супрацоўнічае з таварыствам. Яго сябры актыўна дапамагаюць нам спазнаваць Польшчу. Вялікая колькасць філіялаў і турыстычных баз таварыства дазваляе польскай моладзі падарожнічаць па краіне за адносна невялікія грошы. Сапраўды, нельга выхаваць патрыёта, калі не далучаць моладзь да падарожжаў па сваёй краіне. А калі гэтае падарожжа будзе танным, то эфект выхавання будзе яшчэ большым. Таварыства актыўна запрашае беларускіх педагогаў і навучэнцаў да супрацоўніцтва, паступаюць прапановы па сумеснай папулярызацыі актыўнага турызму, больш актыўнай рэалізацыі ўзаемавыгадных праграм, — паведамляе дырэктар Рэспубліканскага цэнтра экалогіі і краязнаўства Алена Уладзіміраўна Ануфровіч.

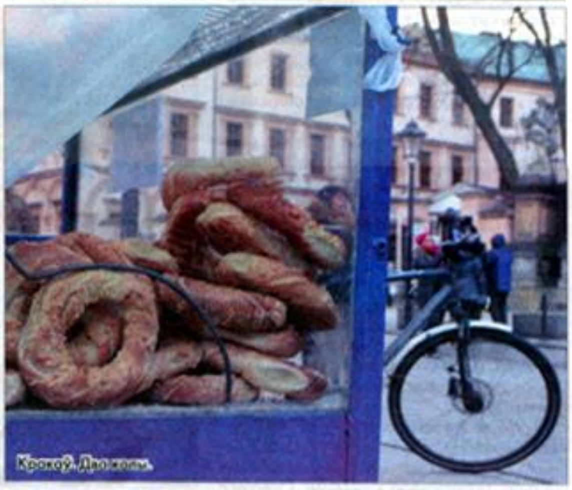
Кракаў. Два колы.

Бясконцая рака турыстаў пад сценамі кракаўскага замка.

Наш герой

Адной з задач рэалізацыі праграмы прафесійнай мабільнасці было знаёмства з польскім перыядам жыцця Тадэвуша Касцюшкі. Гэта невыпадкова, паколькі 2017 год аб'яўлены ў Польшчы Годам Касцюшкі, і польскі бок зацікаўлены ў распрацоўцы сумесных турыстычных маршрутаў, звязаных з імем героя двух кантынентаў. Асноўнымі аб'ектамі сумесных маршрутаў, безумоўна, стануць польскі Кракаў, дзе пахаваны нацыянальны герой Беларусі і Польшчы, і беларускія Мерачоўшчына Івацэвіцкага раёна (тут нарадзіўся Тадэвуш, знаходзіцца сядзібны дом Касцюшкаў), а таксама Крупчыцы, дзе адбылася знакамітая бітва перыяду паўстання 1794 года, і Малыя Сяхновічы Жабінкаўскага раёна, дзе каля будынка раённага гісторыка-краязнаўчага музея

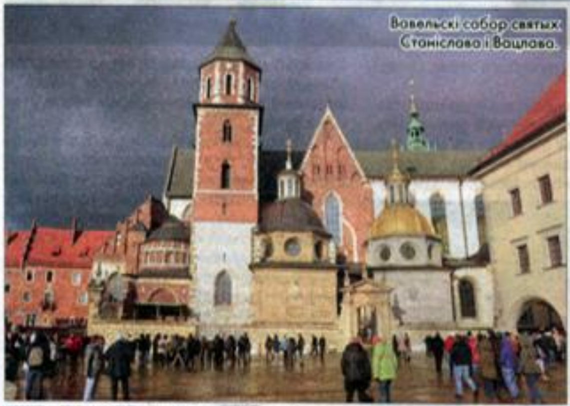
Вавельскі сабор святых Станіслава і Вацлава.

стаіць адзіны ў Беларусі бюст Касцюшку.

У тым, што "польскі Касцюшка" будзе карыстацца папулярнасцю, можна не сумнявацца. Дастаткова ў выхадны дзень трапіць на тэрыторыю кракаўскага Вавеля, каб убачыць сапраўдную раку турыстаў, якая, здаецца, бесперапынна працякае каля помніка герою і яго магілы. А вось пытанне, ці чакаецца такая ж рака або хаця б маленькая, але бурлівая крынічка на тэрыторыі Беларусі, застаецца адкрытым. Каб гэтая крынічка забурліла, вялікія намаганні прыкладваюць настаўнікі. Узяць для прыкладу педагогаў Косаўскай сярэдняй школы Івацэвіцкага раёна. У рамках праекта "Мерачоўшчына: учора, сёння, заўтра. Думкі пра мінулае, слова пра цяперашняе, мары пра будучыню" вучні разам з настаўніцай гісторыі Наталляй Яўгенаўнай Бялевіч, дзяліліся думкамі адносна адраджэння дома Касцюшкі і рэканструкцыі знакамітага палаца Пуслоўскіх. Хто ведае, калі б не гэтыя думкі і прапановы, выказаныя яшчэ ў 2002 годзе, ці б з'явіўся ў Івацэвіцкім раёне знакавы турыстычны аб'ект? Як нельга сказаць, ці пачалася б рэканструкцыя знакамітага палаца Пуслоўскіх, калі б не імпэт, зацікаўленасць і неабыякавая грамадзянская пазіцыя настаўнікаў і вучняў, якія разам з прадстаўнікамі мясцовай улады ўзбройваліся рыдлёўкамі, сякерамі, граблямі, венікамі, насілкамі і накіроўваліся пасля заняткаў да палаца.

У пачатку 2000-х мала што нагадвала пра яго веліч. Паркавыя алеі, па якіх любілі прагульвацца колішнія ўладары гэтых мясцін, зараслі падлескам, пустазеллем, а кустоўе нават дабралася да палацавых сцен і пачало заглядваць у вокны. А за вокнамі ў некалі шыкоўных пакоях было смецце, смецце, смецце... Некалькі дзён напружанай валанцёрскай працы — і палац набыў больш прывабны выгляд. Акрамя таго, косаўскія настаўнікі і вучні ўдзельнічалі ў раскопках падмурка дома Касцюшкі, а потым дапамагалі будаўнікам і супрацоўнікам Міністэрства культуры аднаўляць драўляную сядзібу, крыць чаротам дах. Сядзібны дом Касцюшкаў адноўлены, каля яго створана стаянка для аўтатранспарту. Дарэчы, яшчэ раз пра стаянку. Дык што там з Мінскам, плошчай Свабоды? Пачакаем, пакуль сталічныя настаўнікі і вучні выкажуць прапановы накшталт косаўскіх калег?

Пакручасты лёс

У помніка Касцюшку, што ўзвышаецца над Кракавам, пакручасты лёс. Манумент быў адліты з бронзы ў 1900 годзе на сродкі Таварыства імя Тадэвуша Касцюшкі па праекце скульптараў Леанарда Марконі і Антона Попеля. Аднак усталявалі помнік толькі ў 1921 годзе, паколькі аўстрыйскі ўрад доўгі час не даваў на гэта згоду. Падчас Другой сусветнай вайны 17 лютага 1940 года манумент быў знішчаны нямецкімі войскамі. Сёння спецыяльная шыльда сведчыць, што помнік Тадэвушу Касцюшку, знішчаны гітлераўцамі, быў аднаўлены грамадскасцю Дрэздэна ў 1960 годзе. Калі знаёмішся з гэтай гісторыяй, то адразу згадваецца пакручасты лёс адзінага ў Беларусі бюста Тадэвушу Касцюшку, які спачатку стаяў у Кобрыне, потым — у музейных запасніках, а цяпер сустракае наведвальнікаў Жабінкаўскага раённага гісторыка-краязнаўчага музея ў Малых Сяхновічах.

Калі "сяхновіцкі Касцюшка" любуецца палямі Жабінкаўскага краю і старасвецкімі дрэвамі прысадаў, то "кракаўскі Касцюшка" ўглядаецца з высокага ўзгорка ў стромкія вежы касцёлаў, у гандлёвыя рады на Рынкавай плошчы, дзе ў сакавіку 1794 года наш герой аб'явіў "Акт паўстання грамадзян". А за спінай "кракаўскага Касцюшкі" — сусветна вядомы Вавель.

Гісторыя замка пачынаецца ў XI стагоддзі, калі на ўзгорку Вавель вышынёй больш за 200 м былі ўзведзены першыя драўляныя ўмацаванні. У канцы XIII стагоддзя па загадзе Вацлава II іх змянілі больш надзейнымі каменнымі, а ў XIV стагоддзі замак перабудаваў Казімір III Вялікі. Да XVII стагоддзя тут жылі польскія манархі. Першапачаткова каралеўская цытадэль будавалася ў гатычным стылі, далейшыя перабудовы адносяцца да Рэнесансу і ранняга барока. Сёння архітэктурны ансамбль складаецца з будынкаў і трох ацалелых веж XIV—XV стагоддзяў. Асаблівага росквіту Вавельскі замак дасягнуў у XIV стагоддзі, калі Казімір Вялікі зрабіў Кракаў сталіцай Каралеўства Польскага. Пасля Люблінскай уніі Кракаў апынуўся на мяжы вялізнай дзяржавы і паступова страціў сваё палітычнае значэнне. У 1609 годзе ў замку ўспыхнуў моцны пажар. Кароль Жыгімонт III Ваза не захацеў аднаўляць былую рэзідэнцыю і пераехаў у Варшаву, якая знаходзілася ў цэнтры дзяржавы, хоць сам Кракаў да 1795 года лічыўся сталіцай Польшчы. Замак паступова прыходзіў у заняпад. Гэтаму спрыялі войны, пажары. У XVIII стагоддзі тут знаходзілася казарма для аўстрыйскіх салдат, а падчас Другой сусветнай вайны — рэзідэнцыя нямецкага генерал-губернатара. У 1905 годзе палякі выкупілі замак у Аўстра-Венгрыі і пачалі праводзіць рэстаўрацыйныя работы (якія, дарэчы, працягваюцца і сёння). У 1930 годзе замак зноў быў абвешчаны дзяржаўнай рэзідэнцыяй. Сёння частка яго памяшканняў выкарыстоўваецца як музеі, а ў адной з зал праводзяцца канцэрты старадаўняй музыкі.

Замак акружаны сценамі, уваход у яго вядзе праз парадныя вароты. Перад уваходам стаіць помнік Тадэвушу Касцюшку, нацыянальнаму герою Польшчы і Беларусі. У двары ўмацавання размешчана ратонда Найсвяцейшай Дзевы Марыі. Цікавыя для наведвальнікаў каралеўскія пакоі, скарбніца, зброевая палата, а таксама Логава дракона — пячора ў вапняковай скале. Па адной з легенд, у гэтай пячоры жыла пачвара, забітая сынамі легендарнага заснавальніка горада. У XII—XIII стагоддзях пячору выкарыстоўвалі як патаемны ўваход у замак, а ў XVII—XVIII стагоддзях тут была карчма. На тэрыторыі замка размешчаны кафедральны сабор святых Станіслава і Вацлава.

Згадваючы камандзіроўкі

Але самае галоўнае, дзеля чаго варта наведаць Вавель, — гэта магілы нашых (і польскіх таксама) нацыянальных герояў. Памятаю, колькі было радасці, калі ўпершыню прыехаў на месца нараджэння Тадэвуша Касцюшкі ў Мерачоўшчыну Івацэвіцкага раёна. Душа літаральна крычала: "Ты на тым самым месцы, дзе бегаў маленькі Тадэвуш! Ты на тым самым месцы, дзе ён нарадзіўся!" І вось ты каля яго магілы. Адам Міцкевіч. Згадваецца камандзіроўка на Навагрудчыну, прагулка па беразе яго любімага возера Свіцязь, а таксама падарожжа ў Воранаўскі раён, да таго самага каменя, дзе Адам сустракаўся са сваёй каханай Марыляй. Воранаўскі раён, Беняконі, магіла Марылі Верашчакі. І вось Кракаў, Вавель, магіла Адама Міцкевіча. А яшчэ магіла Ягайлы, Казіміра Вялікага, Стэфана Баторыя. Ты шмат чытаў пра гэтых людзей, ведаеш многія факты з іх жыцця, пра іх подзвігі, насычанае жыццё. І вось яны перад табой. Ягайла, які ў свае 33 гады ўжо заключыў знакамітую Крэўскую ўнію, і ты, які ў свае 33 прыехаў разам з дэлегацыяй заключаць сяброўскія турыстычна-краязнаўчыя адносіны паміж педагогамі Беларусі і Польшчы...

Амаль беларускі

Кракаў прыгожы, Кракаў утульны, Кракаў чароўны... Але ж некалькі дзясяткаў слоў варта сказаць і пра Люблін. Сваім геаграфічным становішчам ён нагадвае беларускія гарады: узнік на перакрыжаванні гандлёвых шляхоў з Балтыйскага ў Чорнае мора, што садзейнічала яго бурнаму развіццю. У XIV стагоддзі, у часы праўлення Казіміра Вялікага, тут быў пабудаваны каменны замак, а сам горад акружаны сценамі. Асаблівую ўвагу Любліну ўдзялялі прадстаўнікі дынастыі Ягелонаў, якія часта спыняліся ў Люблінскім замку. Прыкладна ў 1520 годзе Жыгімонт Стары пачаў рэканструкцыю замка, ператварыўшы яго ў каралеўскую рэзідэнцыю. У Любліне часта праходзілі кірмашы, на якія прыязджалі купцы з усёй Еўропы і Асманскай імперыі. Геаграфічнае становішча абумовіла і стракаты нацыянальны і рэлігійны склад насельніцтва. Касцёлы, праваслаўныя цэрквы, сінагогі, пратэстанцкія храмы...

Што яшчэ пабачыць у Любліне? Брукаваныя вулачкі, Кракаўскую браму, капліцу Святой Тройцы з фрэскамі ў візантыйскім стылі, данжон — галоўную вежу Люблінскага замка, будынак кароннага трыбунала, падземную трасу пад старым горадам працягласцю больш за 200 м, кафедральны сабор, у якім перапляліся архітэктурныя элементы Рэнесансу і барока, неагатычную вежу і, безумоўна, музеі. Хаця сам горад — гэта і ёсць музей, экспанаты-будынкі якога дазваляецца фатаграфаваць, да іх можна дакрануцца і адчуць подых стагоддзяў.

Да сустрэчы!

Поле, зімовае польскае поле... Задуменнае, з бясконцымі ўзгоркамі, незвычайнымі геаметрычнымі ўзорамі і незлічонымі статкамі казуль. Табой хочацца любавацца, цябе хочацца фатаграфаваць, хочацца, каб аўтобус бясконца вёз сярод маляўнічых далягляду. Поле, зімовае беларускае поле... Спадзяюся, ты яшчэ абавязкова адлусціш мяне ў госці да зімовага польскага поля.

На вуліцах былой сталіцы Польшчы.

Ігар ГРЭЧКА.
hrechka@ng-press.by
Фота аўтара.